

Sejati iz sejalskega imperativa

Erika Jazbar¹

Alojz Rebula, tržaški pisatelj?

»Sejati iz sejalskega imperativa«, je v poznem poletju leta 1969 v svoj dnevnik zapisal Alojz Rebula, ko se je spraševal, ali bo veličastno predavanje, ki ga je imel v tistih dneh Boris Pahor na Študijskih dnevih Draga, padlo na plodna tla.

»In vendar – sejati je treba. Sejati iz sejalskega imperativa, tudi če je pod cementom še devet drugih cementnih plasti. V egipčanskih grobnicah so po tisočletjih našli pšenična zrna, ki so še imela v sebi klico plodnosti«, je še napisal.

Pol stoletja kasneje, oktobra 2018, je narekoval svoje verjetno zadnje stavke, da bi jih prebrali na vročitvi odlikovanja, ki so mu ga podelili v italijanskem okolju. V slovenskem prevodu se glasijo takole: »Vse življenje sem ohranil žarečo željo po tuzemski resnici in pravičnosti, pa tudi neizmerno upanje v odrešenje, ki presega človeško zgodovino, vsa moja dela so s tem prežeta. Morda se bomo srečali v tej žeji po odrešenju, ki od nekdaj vznemirja človeško dušo in jo bo vedno vznemirjala. Človek teži k nečemu močnejšemu in radikalnejšemu, ne le k družbeni ali nacionalni blaginji, neskončno trpljenje sveta kliče in išče Boga. Knjiga je lahko kraj srečanja naših duš, tu lahko delimo vrednote, upanje in navdih.« Tako je s smrtne postelje narekoval Alojz Rebula.

V svojem prispevku o tem velikanu duha, misli in besede, ki sem ga iz Gorice doživljala le posredno in za katerega rada poudarjam, da je bil sicer sin tržaškega Krasa, a je sveti krst prejel v cerkvi v Šempolaju, ki spada pod goriško nadškofijo – na našem koncu namreč cerkvene in upravne meje ponekod ne sovpadajo –, bi se vprašala, v kolikšni meri lahko Alojzu Rebuli nadenemo tržaški, primorski ali zamejski okvir oz. v kakšni obliki je ta okvir presegal kot pisatelj, kolumnist, intelektualec.

Slovenstvo, materinščina, iskanje smisla

Slovenska identiteta pri njem ni bila predmet razglabljanja, bila je aksiom. Že zelo zgodaj mu jo je izklesal fašizem, ki ga je prikrajšal tudi za očeta. Ta je bil železničar, kar pomeni javni uslužbenec; ker ni sprejel fašistične izkaznice, so ga premeščali na več koncev Apeninskega polotoka.

¹ Časnikarka, publicistka in javna delavka. Po formaciji je klasična filologinja, zaposlena v slovenskem uredništvu informativnih sporedov RAI v Trstu. Na svoji poklicni poti je delovala in deluje v različnih slovenskih in italijanskih medijih in okoljih, piše za tiskovine v treh Slovenijah, je avtorica in urednica več deset knjig.

Slovenski jezik je bil Rebuli vrednota, ker je bil v šoli oropan materinščine, slovenščina zato ni bila le sredstvo za sporazumevanje, temveč je zanj pomenila »bitnost naroda«, kot je rad poudarjal. Izhajal je iz jezikovne periferije, materni jezik je osvojil s trdim delom in vztrajanjem, povzdignil ga je do sijaja, ki ga matica redko premore v taki obliki, razvil je svoj slog, iz katerega utripata njegova osebnost in duhovni svet, ob povedni moči slovenščine žarijo melodioznost Mediterana, veličina Zahoda, simfonija antike in Absolutnega, odklanjanje mlačnosti do bistvenega.

Njegova narodna zavest je bila lačna slovenske kulture, ljubljanska univerza je bila zato edina na svetu, ki bi jo lahko obiskoval, je pravil. Tudi matična domovina mu je bila ena in jasno opredeljena, ni razmišljal o vmesnih postajah regionalne ali večplastne identitete.

Slovenski narod je dojemal celostno, vključno z zdomstvom, a s težiščem v matici, ki ostaja glavno žarišče. Narodna obrobja so pomembna, ponujajo svoj doprinos, drugačen pogled, tudi začasno pribežališče, a narodu piše zgodovino tisti del, ki se suče okoli ljubljanske kotline, in narodno preživi tisto obrobje, ki je s to kotlino povezano.

Veliko skrb je posvečal dilemam slovenstva, veliko se je spraševal o krščanstvu in njegovih izzivih v sedanosti, o osebni veri, etiki, o Zahodu, ki presežno skriva pod preprogo. Največja življenjska strast mu je bila iskanje smisla: življenja, biti, trpljenja, smrti. Najbolj srečen pa je bil, ko je pisal, pravijo domači, o sodobnih italijanskih avtorjih pa je govoril, da imajo premalo bivanjske teže, smisla za resnico, preveč spretnega stila in napuha.

Transcendenco, univerzalno slovenstvo, svetovna in slovenska Cerkev, filozofska vprašanja, antika, grmenje proti nihilizmu in ciničnemu liberalizmu – danes bi verjetno ognjevitno razpravljal o umetni inteligenci, družini, številu spolov, Rusiji. Na primorskem koncu so to teme, ki niso ravno v ospredju, kar je veljalo tudi za njegova desetletja, ko smo še premogli kritično razmišljanje, pluralizem, ko je katoliška stran pri nas še ponujala drugačen pogled na marsikaj.

Globoko ukoreninjen v svoji zemlji

Alojz Rebula se ni potapljal v klasične teme in dileme tržaškega, primorskega ali zamejskega človeka, vsak njegov tekst ali nastop pa je obenem jasno pričal, da je ostajal globoko ukoreninjen v svoji zemlji. Gmajna, burja, šempolajska »kraška univerza« so bili z njim eno, kleni in uporni ljudje z mehkim srcem, ki so tu doma, del njegove biti, profesura na slovenskih šolah, kraške Atene – kot je sam imenoval Opčine –, revija in založba *Mladika*, Študijski dnevi Draga, ponedeljkovi večeri Društva slovenskih izobražencev, primorski prijatelji so redno nastopali, tudi ko se je dokončno preselil v Loko pri Zidanem mostu. Del njegovega vsakdana sta ostajala tudi zgoščena zgodovina in zapleteno sobivanje različnosti – tudi ko gre za sonarodnjake in vaščane.

Bolelo ga je, ko je v domači vasi ali med dijaki opazoval, kako se šibijo vitalnost, zavednost, številčnost naše skupnosti. »Naša usoda je najprej odvisna ne od podpore Ljubljane ali Strasbourga, ampak od naše zvestobe življenju. Slovenci se bojimo otrok,« je med drugim dejal leta 2004 v govoru na osrednji proslavi na bazovski gmajni. »Na Tržaškem me dosti bolj kot nova slovenska knjiga ali nova gledališka predstava ali tudi velika prireditel razveseli rojstvo novega slovenskega otroka,« je nadaljeval.

Žalostilo ga je jezikovno nazadovanje naše skupnosti, zamejščino je odločno odklanjal, »slovenski pravopis je eden«, je ognjevito pribijal, v slogu, ki je bil zanj značilen, ko je šlo za temo, ki ga je prevzemala.

Nokturno za Primorsko je po oceni številnih najlepši literarni tekst, ki nudi vpogled v primorsko dušo, tudi najbolj popoln, ker ga ni podredil mitologiji, ga ni prečistil nezaželenih odtenkov, na papir je izlil svet, ki je utripal tudi v njem. Sobival pa je tudi z drugimi dimenzijami svojega biti človek, ki so se kontinuirano prepletale od študentskih let, odmev teh različnih in med sabo povezanih svetov najdemo v njegovem slogu, vsebinah, poudarkih, jeziku, ki bralca prevzamejo zaradi čutnosti in čustvenosti, radostnega upanja, ki ga daje vera, moči, ki jo prinaša resnica, do katere si se dokopal s trudom, tudi z bolečino.

V Alojzu Rebuli se srečujejo bivanjska radovednost svetega Avgušтина in Dantejeva politična in lirična strastnost, misijonar Friderik Baraga in roman Dostojevskega, Jacques Maritain in Jakob Ukmar, poganski svetnik Mark Avrelij in pedagoški žar Joška Bratuža, s katerim je vzljubil klasične jezike, pa Edvard Kocbek, ki ga je očaral tudi s svojo prelepo slovenščino, od njega se je nato oddaljil, ko je postopno odkrival odstavke državlanske vojne in revolucije, ki jih je režim zamolčal in preoblikoval.

Ko se sprašujemo, zakaj nam besedila, ki posnemajo Rebulov stil, delujejo izumetničeno, je odgovor sila enostaven: ne rastejo iz Rebulovega duha, znanja, vsakodnevne molitve, globinskega izpraševanja. Tako kot deluje neprepričljivo cerkev, ki si jo je zamislil arhitekt brez daru vere, podobno je s tekstom, ki ne nastane iz navdiha.

Verjetno ni naključje, da mu je najlepši in njemu najbližji spominski zapis, ki je znal ubesediti njegovo veličino, ponižnost in večni ogenj, posvetil kardinal Franc Rode. Mimogrede: vsebinsko osiromašena Primorska, ki se že dalj časa zrcali v poenostavljeni sliki same sebe, slovenskega kardinala običajno odklanja, če še iščemo odgovor na začetno vprašanje.

Stoletnica v Šempolaju

Ko bi posvet potekal v zgodnjem poletju, bi svojo misel začela s trditvijo, da je bil Alojz Rebula po izvoru seveda tržaški in primorski pisatelj, dihal pa je

predvsem z matico, zahodnim katolištvom, utripal je z evropskimi temami in vprašanji širšega dometa.

V Trstu je navsezadnje deloval v krogu, ki za naš mali svet ni reprezentativen, predstavlja otoček, ki ga je po drugi svetovni vojni in do prihoda Italije na tem koncu ustvarila slovenska politična emigracija z redkimi domačimi posamezniki. Ta mali svet se še danes trudi, da bi ohranjal poudarke, odnos z Ljubljano, povezave s tremi Slovenijami, vsebinsko kakovost, ki jih na našem koncu v taki obliki ne boste našli.

A se je zgodil 21. julij 2024 v Šempolaju, Rebulovem rojstnem kraju, ko je na njegov stoti rojstni dan nekdanji slovenski predsednik Borut Pahor odkril spominsko ploščo na rojstni hiši. Dogodek je oplemenitil dognan kulturni program, uvedla ga je sveta maša, ki jo je v slovenščini daroval goriški nadškof Carlo Roberto Maria Redaelli, po izvoru Milančan. V poletnem večeru so se na Tržaškem Krasu srečali in prepletali slovenski ljudje, ki so prišli iz matice, zamejstva, okoliških vasi, veliko jih je bilo, iskreno so se poklonili pisatelju, katoličanu, profesorju, esejistu, mislecju, ki je v njihovem življenju pustil sled s *Credom*, s katerim izmed številnih romanov, s prevodi iz Svetega pisma, z učno uro, predavanjem, opisom sprehoda po gmajni, sodelovanjem v razpravi.

V zraku si srkal hvaležnost, ponos domačinov, globoko spoštovanje, pa tudi empatijo med ljudmi, ki so se zbrali z različnih koncev in okolij. Šempolaj je tisti večer postal »kraj srečanja naših duš, kjer smo lahko delili vrednote, upanje in navdih«, bi lahko preoblikovali pisateljeve poslednje stavke.

Imperativ vsakega obrobja

Alojz Rebula je vse življenje ostal tudi tržaški, primorski in zamejski pisatelj, korenine so pri njem segale globoko, a ni ostal ujet vanje, njegovi rojaki so bili in so nanj ponosni, v njem se tudi prepoznavajo. Če bi ga več brali, bi dojeli poudarke, na katere smo na našem koncu pozabili in za katere bi nas hoteli prepričati, da jih pri nas nikoli ni bilo.

Rebulov »sejalski imperativ« zato ostaja večno vodilo vsakega obrobja, ki vztraja tudi v resnično lepem in dobrem, v prepričanju da je – tudi ko je proti vsaki logiki – drugačen svet mogoč.

Sejalski poziv je v Rebulovem dnevniku, kot rečeno, nastal leta 1969 po Pahorjevem predavanju v Dragi. Okroglo mizo je takrat sooblikoval tudi Franc Jeza, ki je vse življenje ne le sanjal, temveč tudi argumentirano pisal o samostojni in demokratični Sloveniji. Naposled je za nekaj let ni dočakal, saj je umrl leta 1984 v Trstu, a je seme, za katero je verjel, da nosi v sebi življenje, le izbilo dno cementnim platem.

Na drugem koncu sveta je v *drugi Sloveniji* Rebulov vrstnik Marjan Eiletz, arhitekt, urednik in pisatelj, ki je moral leta 1945 zapustiti ljubljeno domovino,

v Argentini, kjer je bil med stebri tamkajšnje slovenske skupnosti, svoj in njihov »sejalski imperativ« ubesedil takole: »Prešteli smo naše vrste in pretipali naše žuljave dlani. Malo nas je in utrujeni smo, a naredili bomo to, kar še zmoremo in dokler bo v nas življenja.«

Sejati je treba, tudi ali predvsem v današnji samostojni Sloveniji, ki se »v senci nedokončane preteklosti« še vedno zvija v krčih počasne tranzicije.